

EN INEENS WAS HET OORLOG

mei 1940 in beeld

**EN INEENS WAS
HET OORLOG**

mei 1940 in beeld

LIJST VAN KAARTEN

Land- en zeemacht 1920-1940	20
Mobilisatie 1938-1940	47
De strijd in Zuid-Limburg 10 mei 1940	74
Maastricht 10 mei 1940	77
De strijd in Noord-Brabant mei 1940	100
De Grebbelinie situatie 11 mei 1940 en vertraagde opmars 227. Infanterie-Division	125
De Grebbeberg situatie in de ochtend van 11 mei 1940 en de Duitse opmars	126
De opmars door Noord-Nederland en de strijd bij Kornwerderzand mei 1940	147
De strijd rond Den Haag mei 1940	167
Vliegveld Ypenburg mei 1940	168
Vliegveld Ockenburg mei 1940	169
Vliegveld Valkenburg mei 1940	170
De strijd in en rond Rotterdam, Moerdijk en Dordrecht mei 1940	190
De strijd op het water en in de lucht mei 1940	220
De strijd in Zeeland mei 1940	240

ALGEMENE LEGENDA KAARTEN

Nederlands(e)	Duits(e)		
		Aanval/verplaatsing	Aanval/verplaatsing
		Vervolg opmars	Vervolg opmars
		Eenheid	Eenheid
		Gezagsgebied	Legergrens
		Korpsgrens	Korpsgrens
		Divisie-Brigade-Groep	Divisie-Brigade-Groep
		Regiment	Landingsgebied parachutisten
		Compagnie	Zweefvliegtuig
		Verdedigingslinie	Junker Ju 52
		Posities	Posities
		(Op)stelling	(Op)stelling
		Aankomst datum	Aankomst datum
		Locatie eenheid	Locatie eenheid
			Stelling of linie
			Vernieling- vertragslijn
			Kustbatterij
			Marinebatterij
			Grensbataljonkazerne
			Kazerne (vredesgarnizoen)
			Rivierkazemat
			Vliegveld
			Marinevliegkamp
			Algemeen hoofdkwartier
			Commandant Veldleger
			Stafkwartier Luchtverdediging
			Stafkwartier Territoriale Bevelhebber
			Commandopost LK
			Commandopost Divisie
			Commandopost Regiment
			Commandopost Bataljon
			Stafkwartier Stelling van Den Helder
			Stafkwartier Oostfront
			Stafkwartier Westfront
			Lichte mitrailleur
			Zware mitrailleur
			Pelotons-luchtdoelmitsailleur
			Geweergroep
			Geweer tegen pantser
			2 Geweren tegen pantser
			Post of patrouille
			Eenheid in gevechtvorm
			W1 Wachtpost
			Locatie commandant-compagnie
			Brug in Nederlandse handen
			Brug vernield
			Brug onvernield in Duitse handen gevallen
			Det. Pontonniers en Torpedisten
			Geinundeerd gebied
			Bombardement
			Locatie gezonken schepen
			Belgische eenheden
			Fransse eenheden

INHOUD

Woord vooraf 7

Inleiding – De mei-oorlog in vogelvlucht 10

1 Land- en zeemacht 16

Herbewapening 29

Kazemattenbouw 32

2 Mobilisatie 44

Met militaire eer 50

De ‘bezorgdienst’ van het Veldleger 66

3 Zuid-Limburg en Maastricht 72

Fall Gelb 79

“Een soort zacht geritsel uit de lucht” 92

4 Noord-Brabant en Noord-Limburg 96

De talloze waarschuwingen uit Berlijn 106

Bliksemactie in Blerick 112

5 Oost-Nederland en de Grebbeberg 122

Willem Pieter Landzaat: vechten tot de laatste patroon 136

De strijd bij Scherpenzeel 140

6 Noord-Nederland 144

De kanonneerboot Hr.Ms. Johan Maurits van Nassau 158

De Stelling Kornwerderzand 162

7 De Slag om de Residentie 164

De koninklijke familie wijkt uit 173

Een dagje naar het strand 183

8 Moerdijk, Dordrecht en Rotterdam 186

Jo Mussert 206

Een vijfde colonne? 212

9 De strijd op het water en in de lucht 216

De laatste vlucht van Tonnie en Theo 230

De koopvaardij in oorlogstijd 236

10 Zeeland 238

Zwarte Vrijdag 248

Eén voltreffer, vijftig slachtoffers 254

11 Verslagen 258

Achter prikkeldraad 265

Beutewaffen 274

Infographics mei 1940 280

Geraadpleegde bronnen en literatuur 284

LIJST VAN AFKORTINGEN

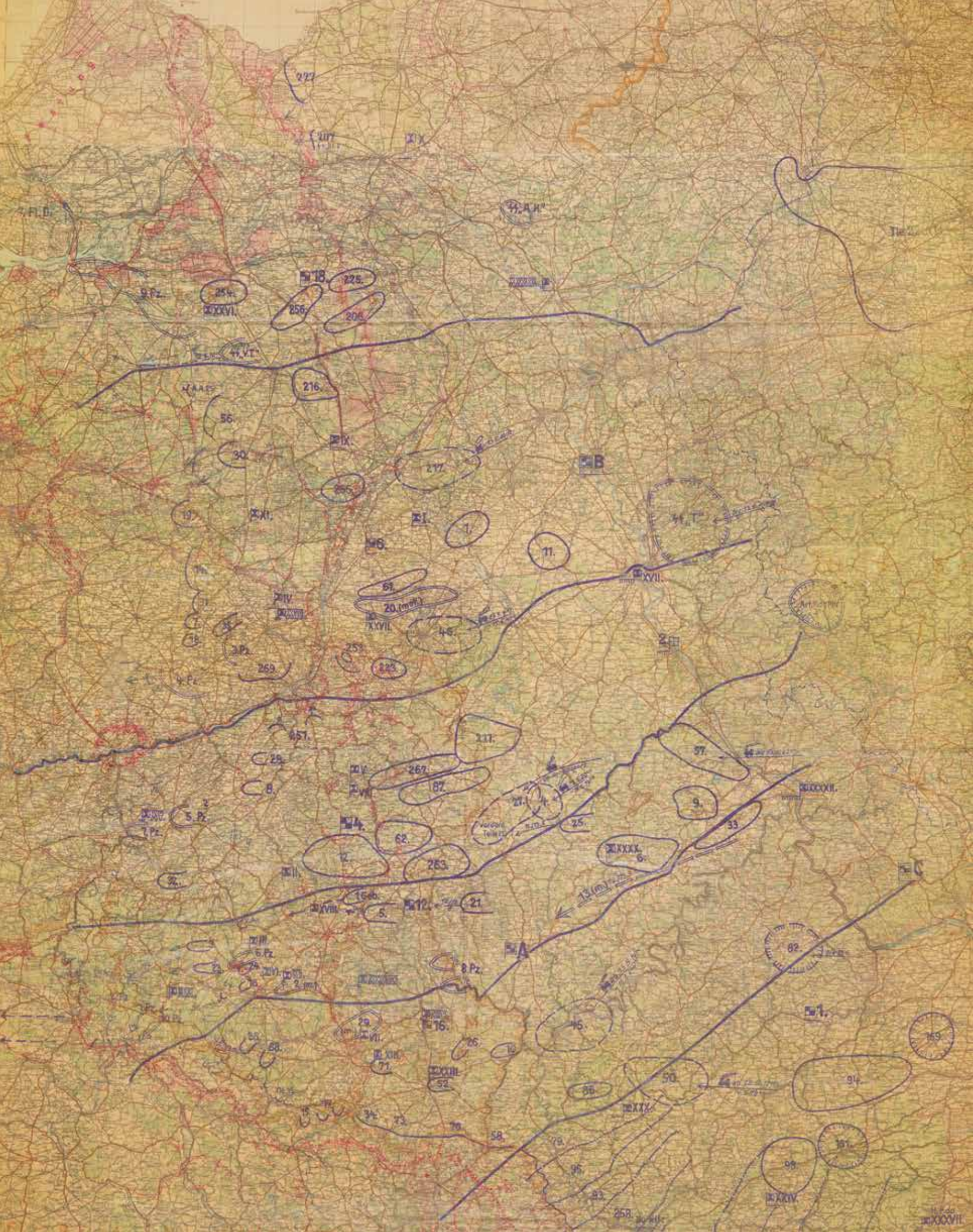
4-III-35 RI	4e compagnie van het IIIe bataljon van het 35e regiment infanterie (voorbeeld)
AHK	Algemeen Hoofdkwartier (Nederland)
AK	Armeekorps (Duitsland)
Bat zbV 100	Bataillon zur Besonderer Verwendung 100 (Duitsland)
BomVa	Bombardeer Vliegtuig Afdeling
BO-UV	Buitengewone Oproeping Uitwendige Veiligheid
Depot Bew	Depotcompagnie bewakingstroepen (Nederland)
det RC	Detachment Regiment Cuirassiers (Frankrijk)
DI	Division d'Infanterie (België, Frankrijk)
Div	Divisie (Nederland)
DLM	Division Légère Mécanique (Frankrijk)
FJR	Fallschirmjäger-Regiment (Duitsland)
GB	Grensbataljon (Nederland)
HMS	Her Majesty's Ship
ID	Infanterie-Division (Duitsland)
IR	Infanterie-Regiment (Duitsland)
JaVa	Jachtvliegtuig Afdeling
LK	Legerkorps (Nederland)
Lt Div	Lichte divisie (Nederland)
Lvd	Luchtverdediging
ML	Militaire Luchtvaart
MLD	Marine Luchtvaartdienst
NSB	Nationaal-Socialistische Beweging
OB	Onderzoekings-Bewakingsdienst-Bovenrivieren
OLZ	Opperbevelhebber van Land- en Zeemacht
PAG	Pantserafweergeschut
PSD	Provinciale Stoombootdiensten
Pz.Div	Panzer-Division (Duitsland)
RA	Regiment artillerie (Nederland)
Res. GC	Reserve grenscompagnie (Nederland)
RGr	Regiment grenadiers (Nederland)
RHM	Regiment huzaren-motorrijders (Nederland)
RI	Regiment infanterie (Nederland)
RJ	Regiment jagers (Nederland)
RLB	Reichsluftschutzbund
RW	Regiment wielrijders (Nederland)
RZ	Rückfallschirm Zwangablösung
SS-St D	SS-Standarte Deutschland (Duitsland)
SS-St DF	SS-Standarte Der Führer (Duitsland)
SS-St G	SS-Standarte Germania (Duitsland)
SS-V Div	SS-Verfügungs-Division (Duitsland)
TB	Territoriaal Bevelhebber
VIS	Voorschrift Inrichten Stellingen
VLK-LWD	Vrijwillig Landstormkorps Luchtwachtdienst
WBN	Wehrmachtbefehlshaber in den Niederlanden

WOORD VOORAF

Slechts vijf dagen. Zo lang duurt de strijd in mei 1940. Nog geen week heeft de Wehrmacht dus nodig om Nederland te bezetten. Dat zo kort weerstand kan worden geboden lijkt te veronderstellen dat het Nederlandse leger er in mei 1940 niet veel van terechtbrengt. Dat is ook jarenlang het heersende beeld: wegens een sterk verwaarloosde defensie en een weinig krijgshaftige instelling lijdt Nederland in mei 1940 een snelle nederlaag. Om de vijf dagen oorlog kortweg af te doen als de strijd tussen een falend Nederlands leger met antieke wapens tegen een superieure tegenstander doet echter de waarheid te veel geweld aan. De werkelijkheid is minder zwart-wit. Inderdaad is er in mei 1940 meer dan eens sprake van falend leiderschap aan Nederlandse kant, van lafhartig optreden en van vluchtgedrag. Maar er zijn ook veel voorbeelden van doordacht en moedig optreden, van opperste plichtsbetrachting en van standhouden tot de laatste man. Bijna 2200 Nederlandse militairen verliezen tijdens de strijd het leven, net als 2500 burgers. Alleen al daarom verdient de mei-oorlog een plaats in het collectieve geheugen.

De mei-oorlog staat – 85 jaar na dato – evenwel niet meer scherp op het netvlies van de Nederlander. De herinnering is deels verdrongen. Het was immers een pijnlijke nederlaag die ook nog eens in de schaduw staat van nog heftiger oorlogsgebeurtenissen, zoals de Holocaust, de Hongerwinter en de bevrijdingsperiode. Bovendien zijn bijna alle ooggetuigen ondertussen overleden. Verhalen uit de eerste hand kunnen niet meer worden verteld. Zelfs het globale strijdverloop is voor veel Nederlanders daardoor ondertussen onbekend. Daarmee dreigt het verhaal van de mei-oorlog steeds meer op de achtergrond te raken. Dat is onwenselijk, want het vormt een belangrijke episode in de moderne Nederlandse geschiedenis. Niet alleen raakt Nederland op 10 mei 1940 voor het eerst in 125 jaar weer in oorlog, het markeert ook het begin van een donkere periode van vijf jaar bezetting. Kortom, de mei-oorlog ‘verdient’ het om terug op het netvlies van de Nederlander te worden gebracht. Wat is dan passender dan een boek over deze strijd waarin vooral het beeld de boventoon voert? Het boek dat voor u ligt, getiteld *En ineens was het oorlog. Mei 1940 in beeld*, is hiervan het resultaat.

En ineens was het oorlog is een publicatie die de strijd in mei 1940 vooral volgt aan de hand van beeld- en kaartmateriaal. Gekozen is daarbij voor een grotendeels geografische opzet die geheel Nederland bestrijkt. Na een kort algemeen overzicht van het strijdverloop in de inleiding volgen enkele inleidende ‘beschietingen’ waarbij in woord en beeld wordt stilgestaan bij de Nederlandse krijgsmacht in de eerste helft van de twintigste eeuw en de mobilisatieperiode. Daarna volgt een beschrijving van de doormars van de 6. Armee in Zuid-Limburg, de opmars van de Duitse hoofdmacht onder leiding van de 9. Panzer-Division door Noord-Brabant en de gevechten aan de Grebbelinie. Dit wordt gevolgd door aandacht voor het Duitse offensief in Noord-Nederland, de strijd rond Den Haag, de gevechten bij Moerdijk, Dordrecht en Rotterdam en de strijd in Zeeland. Thematische hoofdstukken over de strijd in de lucht en op het water en de periode direct na de Nederlandse overgave completeren het boek. Ieder hoofdstuk wordt voorafgegaan door een algemene inleiding die het strijdverloop op hoofdlijnen uiteenzet. Om het verhaal te verlevendigen is uitgebreid gebruik gemaakt van citaten. Uitspraken in een buitenlandse taal zijn (vrij) vertaald. Ter verduidelijking zijn de teksten voorzien van kaartmateriaal (een hoofdkaart en deelkaarten). Vervolgens geven enkele tientallen foto’s per hoofdstuk het verhaal meer diepgang.

INLEIDING

DE MEI-OORLOG IN VOGELVLUCHT

HET PLAN EN DE ORGANISATIE

Op donderdag 9 mei krijgen de eenheden van de Wehrmacht te horen dat Fall Gelb, de aanval op Nederland, België, Luxemburg en Frankrijk, de volgende ochtend van start zal gaan. Er worden voor dit offensief drie legergroepen ingezet. De hoofdaanval wordt uitgevoerd door Heeresgruppe A, bestaande uit zo'n 45 divisies. Deze legergroep moet een aanval op Luxemburg en het zuidoosten van België plaatsen. Zeven pantserdivisies trekken daarbij, ondersteund door (gemotoriseerde) infanteriedivisies, dwars door de Ardennen. De Maginotlinie, waarachter de Fransen zich veilig wanen, wordt op deze manier handig omzeild. Ten zuiden hiervan moet Heeresgruppe C de Franse troepen in de Maginotlinie binden zodat die niet noordwaarts richting het hoofdfrent worden gedirigeerd. In Nederland en het noorden van België wordt Heeresgruppe B ingezet, twee legers met in totaal 29 divisies. Van deze twee legers valt de 6. Armee, grotendeels via Zuid-Limburg, het noorden van België binnen. De 18. Armee voert de aanval op Nederland uit. Dit leger bestaat uit het XXVI. Armeekorps, het X. Armeekorps, een Luftlandekorps (bestaande uit de 7. Flieger-Division en delen van de 22. (Luftlande-) Infanterie-Division) en nog wat kleinere eenheden. In totaal gaat het om ongeveer 120.000 militairen, waarvan 10.000 parachutisten (Fallschirmjäger) en luchtlandingstroepen (Luftlandetruppen). Ook de legers van Heeresgruppe B hebben een belangrijke afleidingstaak: zij moeten Belgische en vooral Franse en Britse troepen zoveel mogelijk naar zich toe trekken en aan zich binden.

De aanval op Nederland vindt plaats over drie zogenaamde aanvalsassen en een inzet in de Vesting Holland. Om met dit laatste te beginnen: parachutisten en luchtlandingstroepen van het Luftlandekorps moeten de drie vliegvelden rond Den Haag – Ypenburg, Ockenburg en Valkenburg – veroveren zodat versterkingen kunnen worden aangevoerd met als doel het regeringscentrum in te nemen om koningin Wilhelmina, het kabinet en de legerleiding gevangen te nemen. Zo moet een snelle overgave worden afgedwongen. Tegelijkertijd worden andere eenheden van het Luftlandekorps ingezet in en rond Rotterdam, bij Dordrecht en aan weerszijden van het Hollands Diep bij Moerdijk om de verkeersbruggen te

HOOFDSTUK 1

LAND- EN ZEEMACHT

"GEEN GEMAKKELIJK HAPJE"

In april 1939 wijdt de Britse journalist René MacColl in het Amerikaanse tijdschrift *Ken* een uitgebreid artikel aan de 'Nederlandsche weermacht'. Hij schetst het beeld van strijdkrachten die klaar zijn voor een confrontatie en concludeert: "Nederland zou geen gemakkelijk hapje voor een vreemd leger zijn." MacColl overschat de omvang van het Nederlandse defensieapparaat schromelijk. Volgens de journalist bestaat de oorlogsorganisatie van de krijgsmacht uit 500.000 man. Dit aantal kan, schrijft hij, in geval van nood echter worden verhoogd tot 1.680.000 militairen. De luchtstrijdkrachten bestaan uit maar liefst 600 vliegtuigen, aldus McColl. Hij kan bijna niet verder van de waarheid af zitten.

Aan de vooravond van de Tweede Wereldoorlog bestaat de Nederlandse krijgsmacht uit twee aparte krijgsmachtdelen: de Koninklijke Landmacht en de Koninklijke Marine. In mei 1940 staan die onder bevel van de opperbevelhebber van Land- en Zeemacht (OLZ), generaal Winkelman. Bij de landstrijdkrachten bestaat het personeelsbestand uit een mix van beroepsmilitairen, reservisten en dienstplichtigen. De beroepsmilitairen vormen de minderheid. Zij zijn meestal officier of onderofficier en tot dan toe voornamelijk verantwoordelijk geweest voor de opleiding en training van dienstplichtigen en reservisten. Tijdens de mobilisatie en de oorlogsdagen in mei 1940 bezetten de beroepsofficieren de belangrijkste commando- en staffuncties. Maar ook veel beroepsonderofficieren, reserveofficieren en -onderofficieren zitten op sleutelposities.

De manschappen en korporaals zijn vrijwel allemaal dienstplichtigen van wie het merendeel eind augustus 1939, bij de afkondiging van de algemene mobilisatie, terug onder de wapenen is geroepen. Het handhaven van de neutraliteit is de belangrijkste opgave voor de krijgsmacht, ongeacht uit welke richting de dreiging komt. Voor verschillende scenario's liggen uitgewerkte verdedigingsplannen klaar: voor het afweren van een landingsoperatie op de kust, een aanval vanuit het zuiden of, het meest waarschijnlijk, een aanval vanuit Duitsland. Het is vooral de taak van de landmacht het Nederlandse grondgebied te verdedigen. Voordat we daarop nader ingaan doen we eerst een stap terug in de tijd.

Aangenaam gezelschap voor deze soldaat tijdens de wacht dienst. Hij staat op wacht met een M95-karabijn voorzien van een bajonet en op zijn hoofd heeft hij een M16-helm. De twee identiek geklede kinderen dragen voor het fotomoment een militaire veldmuts.

↑ Een panoramafoto van de eerste volledig gemotoriseerde gevechtseenheid van de landmacht: het 1e eskadron Pantserwagens. Alles en iedereen van deze eenheid staat in 1938 aangetreden en opgesteld voor het Pantserwagengebouw op de Vugtherheide. In het midden de Commandogroep, met de Landsverk M.38 van de commandant en zes ordonnansen op Harley Davidson-motoren. Aan beide zijden van de commandant staan de Harleys van de geneeskundige groep (twee stuks) en de administratieve groep (twee, waarvan een met zijspan). Links en rechts van de commandogroep staan de drie pelotons met elk drie Landsverk pantserwagens M.36 (een ontbreekt er ter rechterzijde) en een mitrailleurgroep op elf Harley Davidson-motorfietsen, waarvan er twee bewapend zijn met een 7,9mm-mitrailleur. Verder nog twee motordonnansen, eveneens op Harley Davids. Bij het rechterpeloton staan ook nog de motorfietsen van de ondersteunende groepen (vijf stuks). In de tweede lijn staan onder meer zes Fordson-vrachtauto's van de ondersteunende groepen (vier voor munitie en twee voor brandstof). Verder een herstellingsauto, een proviandauto en twee vrachtauto's. Helemaal linksachter staat een keukenaanhangwagen met Ford-trekker. ↓ Een Nederlandse vliegtuigmaker pleegt onderhoud aan de negencylinder Bristol Mercury-stermotor van een Fokker D.21. Vanaf 1938 komen er 36 van deze jachtvliegtuigen in Nederlandse dienst. De toestellen zijn behoorlijk wendbaar, maar door het niet intrekbare landingsgestel en de minder krachtige motor is de D.21 een stuk langzamer dan de Messerschmitt Bf 109, het standaard-jachtvliegtuig van de Luftwaffe. Ook beschikt het Nederlandse toestel over minder zware bewapening.

↑ Op 16 augustus 1939, slechts enkele weken voor de afkondiging van de algemene mobilisatie, bezoekt minister Adriaan Dijkhoorn de Fokkerfabrieken in Amsterdam-Noord. Hij is nog geen week eerder aangetreden als minister van Defensie. Dijkhoorn is verantwoordelijk voor de vervanging, begin 1940, van generaal Izaäk Reijnders als opperbevelhebber door generaal Henri Winkelman. ↓ Een blik in de fabricagehal van de Fokkerfabriek aan de Papaverweg in Amsterdam-Noord. De productielijnen van de Fokker D.21 (rechts) en de Fokker G.I (links) staan dicht op elkaar.

HERBEWAPENING

Doordat Nederland tijdens de Eerste Wereldoorlog afzijdig blijft, wordt het land slechts ten dele meegetrokken in de wapenwedloop tussen de geallieerden en Duitsland en Oostenrijk-Hongarije. In vergelijking met de omringende landen heeft Nederland daardoor medio 1918 geen grote, moderne krijgsmacht. Weliswaar zijn Nederlandse officieren door studiereizen naar het frontgebied, het lezen van vakbladen en contacten met buitenlandse collega's goed op de hoogte van militaire ontwikkelingen, de strijdkrachten zelf zijn nog maar beperkt voorzien van nieuwe wapens en materieel. De aantallen mitrailleurs, artilleriestukken, gasmaskers en vliegtuigen steken schril af bij de arsenalen van de oorlogvoerende staten.

Weinig politici vinden het nodig na de oorlog de uitbreiding en de modernisering van de krijgsmacht ter sprake te brengen. Politiek-maatschappelijk is er geen draagvlak voor. Door de hoge uitgaven in de jaren 1914-1918 en de economische teruggang moet zelfs worden bezuinigd. Jarenlang zien militairen de defensiebegroting afkalven. Intussen veroudert het materieel en wordt geteerd op de mobilisatievoorraden. Er is slechts zeer beperkt ruimte voor de aanschaf van nieuwe middelen. Terwijl de krijgsmacht steeds verder veroudert, komt in 1933 in Duitsland Adolf Hitler aan de macht. Hij schuift het Verdrag van Versailles terzijde en besluit tot herbewapening en uitbreiding van het Duitse leger. De in dezelfde tijd aangetreden chef van de Generale Staf, luitenant-generaal Izaäk Reijnders, maakt zich grote zorgen om de ontwikkelingen in het buurland. De kans op een nieuwe oorlog noemt Reijnders in 1935 "zeer reëel", evenals de mogelijkheid dat Nederland er dit keer wél bij betrokken raakt. Een belangrijke studie van de commandant van het Veldleger, luitenant-generaal jhr. W. Röell getiteld 'Den strategische overvalling' onderstreept dit nog eens. Het kabinet kan niet om deze waarschuwingen heen en kondigt in de Tweede Kamer het plan aan voor een Defensiefonds "ter verbetering van de materiële uitrusting van de landmacht en de zeemacht". Reijnders becijfert een bedrag van 53,4 miljoen gulden, maar dat is slechts het begin.

Het grootste deel van het in 1936 ingestelde fonds is hard nodig want het is volgens generaal-majoor Jonkheer Jules Alting von Geusau "droevig gesteld" met de Nederlandse bewapening. Het luchtwapen is volgens hem "verre beneden peil". Verder is er "practisch gesproken" geen luchtafweergeschut

beschikbaar en bestaat de pantserafweer uit "slechts oude, weinig daartoe geëigende kanonnen". Pantservoertuigen ontbreken "ten eenen male". De beschikbaar gekomen gelden worden daarom besteed aan zware wapens, munitie en legervoertuigen. De Luchtvaart Afdeeling (de voorloper van de Militaire Luchtvaart, ML), de marine, de brugkazematten en allerhande uitrustingsstukken slokken de rest van het fonds op. Het blijkt echter niet eenvoudig het geld tijdig te besteden. Nederland weet nog pantserwagens en geschut te importeren, maar veel wensen van Reijnders blijven on vervuld. Van de binnenlandse industrie valt ook weinig te verwachten. Hoewel al sinds de jaren twintig wordt gewerkt aan de 'economische en industriële oorlogsvoorbereiding', blijven de orders voor de krijgsmacht beperkt. De internationale handel in defensiegoederen en grondstoffen is vrijwel stil komen te liggen. Ook beschikken Nederlandse fabrikanten soms niet over voldoende technische kennis. Voorts wordt in de politiek en samenleving de urgentie om alles op alles te zetten bij de uitbreiding en modernisering van de krijgsmacht soms nog onvoldoende gevoeld, zo lijkt het.

In 1937 maakt Reijnders op verzoek van de minister van Defensie in het Urgentieprogramma een overzicht van de belangrijkste tekorten en achterstanden. Kosten: 157,5 miljoen gulden. Het is hem menens: land- en zeemacht hebben gebrek aan alles: mitrailleurs, artillerie, vliegtuigen, luchtdoelgeschut, pantserwagens, tanks en munitie. De minister stemt daarom in met de voorstellen van Reijnders. Tevens zal de defensiebegroting vanaf 1938 fors stijgen en wordt het aantal op te roepen dienstplichtigen verhoogd van 19.500 naar 32.000 militairen per jaar. Reijnders heeft wel een grote uitdaging. Zware wapens, munitie en andere zaken zijn nu nauwelijks nog te krijgen doordat ook veel andere landen uit alle macht hun krijgsmacht proberen te versterken en hier en daar ook sprake is van handelsboycots. Dat er nog steeds veel tekorten zijn wordt pijnlijk duidelijk wanneer de krijgsmacht in 1939 volledig mobiliseert. Veel dienstplichtigen hebben slechts één uniform en één deken. Er is nauwelijks munitie voor schietoefeningen. En er ontbreken wapensystemen van alle soorten en kalibers, om van de beoogde 25% materieelreserve niet te spreken. Als gevolg hiervan treedt de krijgsmacht op 10 mei de Duitse Wehrmacht karig uitgerust tegemoet. Wanneer de wapens na vijf dagen (behoudens in Zeeland) worden neergelegd zijn de meeste materieelreserves al aangesproken.

wordt gevoegd. Hitler ziet er op zijn beurt vanaf heel Tsjecho-Slowakije in te nemen. Na deze overeenkomst keert de rust terug en kunnen de gemobiliseerde Nederlandse eenheden terug naar de kazerne. Een halfjaar later, begin april 1939, gaat het wederom (bijna) mis. De aanleiding is nu het binnenvallen van Albanië door Italië. Het komt tot een tweede BO-UV. Een van de 'gelukkigen' die worden opgeroepen is dienstplichtig soldaat G. Huizinga van het 9e Grensbataljon. Hij komt terecht in Wierden. Huizinga vertelt: "Pantserafweergeschut werd opgesteld en wegversperringen aangebracht, waar het verkeer zich doorheen moest slingeren. Vanaf toen was het wachtlopen." Dit keer blijven Huizinga en de andere opgeroepen troepen wel onder de wapenen.

En daar blijft het niet bij. Enkele maanden later besluit de regering (alsnog) tot een algemene mobilisatie. In reactie op de ondertekening van het niet-aanvalsverdrag tussen Duitsland en de Sovjet-Unie wordt in de nacht van 22 op 23 augustus het telegram A, het waarschuwingsbericht voor de voormobilisatie, uitgestuurd. Op 24 augustus volgt de verzending van het zogenaamde telegram B: het bevel tot voormobilisatie. Vier dagen later, in de vroege morgen van 28 augustus, wordt ook het telegram C verzonden en komt het tot een algemene mobilisatie. Wanneer aan het begin van de middag het nieuws bekend wordt, drommen al snel grote groepen mensen samen voor de telegraafkantoren en andere gebouwen waar de aankondiging is aangeplakt. Het zorgt volgens *de Volkskrant* voor "een diep ernstige, doch geenszins een paniekachtige stemming." Op 28 augustus wordt tevens een opperbevelhebber van Land- en Zeemacht (OLZ) benoemd: generaal Reijnders. Onder hem worden alle landmachteenheden en de in Nederland gevestigde marine-eenheden geplaatst. Als bevelsorgaan van de OLZ gaat het AHK fungeren met een Afdeling Landmacht en Afdeling Zeemacht.

In de volgende dagen spoeden vijftien jaarlichtingen dienstplichtigen van de landmacht zich naar hun oorlogsbestemming. Ook het reserve- en militiepersoneel van de marine, een veel kleinere groep, wordt opgeroepen. De enorme beweging van mensen, paarden, voertuigen en materieel verloopt voorspoedig. Dat concludeert ook de commandant van het 1e Legerkorps (1 LK), generaal-majoor Jules Alting von Geusau. Hij stelt dat "de Nederlandse soldaat zich ernstig en zonder lawaai of dronkenschap naar zijn mobilisatiebestemming heeft begeven." Op 3 september, twee dagen na de Duitse inval in Polen, hebben alle troepen de oorlogsbestemming bereikt. De gehele krijgsmacht – landmacht en marine – telt nu ongeveer 295.000 militairen. De oudste gemobiliseerde lichting is die van 1924. Hoewel de dienstplichtigen in deze jaargang al de 'gevorderde leeftijd' van 35 jaar hebben, moeten ze onder de wapenen komen om de vereiste sterkte van de krijgsmacht te bereiken. Klaar voor de strijd zijn ze allesbehalve. Veel van deze mannen hebben na hun dienstplichtvervulling nauwelijks nog het uniform aangehad en ze hebben "geen geweer meer gezien". Bij sommigen zit het uniform veel te krap.

De eerste dagen staan in het teken van opkomen op de oorlogsbestemming, (hernieuwd) kennismaken, inkwartieren, de administratie op orde brengen en het uitdelen van wapens en uitrusting. Verder worden op grote schaal paarden (30.000), vrachtwagens (12.000) en personenauto's (1600) gevorderd. Ook wordt de Nieuwe Hollandse Waterlinie op 'voorbereidingspeil' gebracht en worden her en der in het land versperringen aangebracht. Tevens wordt begonnen met het versterken van de verdedigingslinies (zie kaart 'Mobilisatie 1938-1940'). Na enkele weken hebben de meeste militairen hun plekje gevonden. "De wanorde van de eerste mobilisatiedagen is voorbij", schrijft een militair half september 1939. "Alles is tot rust gekomen en nu ook de spanning van de eerste dagen is geweken, komt de verveling. Er wordt wat geëxerceerd, er wordt wat theorie gehouden en verder is het rustig."

MOBILISATIE 1938-1940

HOOFDSTUK 3

ZUID-LIMBURG EN MAASTRICHT

ZWAK VERDEDIGD GEBIED

“Wie wollen Sie kämpfen wenn Sie keine Artillerie haben?”* Het is halverwege de ochtend van de eerste oorlogsdag. Op het hoofdkwartier van de Territoriaal Bevelhebber Zuid-Limburg staat een Oberst (kolonel) van de Wehrmacht tegenover Nederlandse officieren. De Duitsers hebben de gehele oostoever van de Maas in handen en de capitulatie van Maastricht is een feit. Vernielde bruggen vormen nog een obstakel, maar in feite ligt de weg naar België open. Er zit weinig anders op dan de verdediging in het uiterste zuiden van het land te staken. Het is een ongekend snelle nederlaag, slechts zo’n acht uur heeft de strijd geduurd. Toch is met uiterst beperkte mankracht en middelen aan de aanvallers nog enige vertraging toegebracht. En nu hoort de Oberst tot zijn verbazing dat zijn opponent niet eens over fatsoenlijke vuursteun beschikt.

Zuid-Limburg is aan de vooravond van de Tweede Wereldoorlog zwak verdedigd. Het ligt ingeklemd tussen België en Duitsland en heeft slechts een geringe ‘diepte’. Eenvoudig te beveiligen is het dan ook niet. Bovendien ligt het zwaartepunt van het Nederlandse verdedigingsplan bij de Grebbelinie. De Territoriaal Bevelhebber Zuid-Limburg, luitenant-kolonel Albert Govers, die het gezag voert over het gebied vanaf Maasbracht en alles ten zuiden daarvan, heeft dan ook heel weinig om op te bouwen (zie kaart ‘De strijd in Zuid-Limburg 10 mei 1940’). Hij heeft slechts één infanterieregiment (37 RI) en enkele losse eenheden ter sterkte van twee grensbataljons (13 GB, 37 GB alsmede 2, 5 en 6 Res.GC) onder zijn bevel, in totaal zo’n 3500 man, plus nog enige (gevechts)ondersteunende eenheden. Los van hun persoonlijke wapens beschikken zij over 240 mitrailleurs, waarvan een stuk of 40 zware. Maar zwaardere wapens zijn er nauwelijks: zes mortieren, zeven stukken pantserafweergeschut, vier zogenoemde ‘geweren tegen pantser’, vier Spandau-luchtdoelmitrailleurs en nog wat oude tot luchtafweergeschut omgebouwde vestingkanonnen. Tekenend voor de situatie zijn tot slot de vier 6 Veld-kanonnen, een type geschut dat de Nederlandse krijgsmacht al eind negentiende eeuw in gebruik heeft genomen. De verbazing van de Duitse kolonel is dus goed te begrijpen.

* Hoe wilt u vechten wanneer u geen artillerie heeft?

Duitse troepen rijden over de Heugemerweg in Maastricht. De omheining van de aardewerkfabriek Société Céramique is duidelijk herkenbaar. De eenheid is vermoedelijk op weg naar een pontonbrug ten zuiden van de Sint Servaasbrug om zo de opmars naar België te vervolgen.

DE STRIJD BIJ SCHERPENZEEL

De Grebbelinie – de zestig kilometer lange verdedigingslinie tussen de boorden van het IJsselmeer en de Nederrijn bij Rhenen – vormt in de meidagen van 1940 het zwaartepunt in de landsverdediging. Hier moet de vijand ten koste van alles een halt worden toegeroepen. Bij Rhenen, op de Grebbeberg, mondt dat uit in een hevige strijd waarbij de Nederlandse verdedigers na drie dagen vechten het onderspit delven. Noordelijker in de linie, in de omgeving van Scherpenzeel, verloopt de strijd vanuit Nederlandse optiek minder dramatisch. Hier krijgt de 2e Divisie van kolonel Jacob Barbas te maken met de 227. Infanterie-Division van Generalmajor Friedrich Zickwolff. De troepen van Zickwolff rukken op over de lijn Apeldoorn-Amersfoort, daarbij de eerste dagen voorafgegaan door de ss-Leibstandarte Adolf Hitler, maar lopen door Nederlandse vernielingen en een zwakke voorbereiding ernstige vertraging op, waardoor de voorste eenheden pas in de middag van 12 mei de Grebbelinie bereiken. Ze verkennen een breed vak lopend van Terschuur (ter hoogte van Amersfoort) via Achterveld tot aan Scherpenzeel en constateren dat de Versumpfung door inundaties bij Amersfoort groot is. De Duitse troepen buigen vervolgens vanuit Barneveld zuidwaarts af naar Scherpenzeel, waar de onderwaterzettingen minder uitgebreid zijn (zie kaart 'De Grebbelinie – situatie 11 mei 1940 en vertraagde opmars 227. Infanterie-Division').

De 227. Infanterie-Division wil op 13 mei om 8.00 uur de aanval inzetten, maar krijgt in de voorafgaande nacht zware beschietingen te verduren. Barbas' infanterie en artillerie werken goed samen en ook de verbindingen functioneren naar behoren. Daardoor komt het artillerievuur grotendeels op de juiste plekken terecht. Bovendien heeft de Nederlandse artillerie tot in de ochtend van 13 mei een vuuroverwicht. Het contrast met de strijd bij Rhenen is daardoor groot. De Duitsers moeten hun offensief uitstellen en gaan pas aan het begin van de middag voorwaarts. Scherpenzeel wordt weliswaar snel veroverd, maar verder verloopt het offensief stroef. Het Nederlandse artillerievuur blijft de Duitse troepen teisteren. Ook hebben ze

last van de talrijke hindernissen en landmijnen en zitten er niet alleen Nederlandse troepen recht vooruit, maar ook op de linkerflank. Bovendien zijn de Nederlandse posities niet goed in kaart gebracht en raken de eenheden verspreid over het gevechtveld. Dat alles kan niet voorkomen dat Nederlandse voorposten ook hier terugtrekken. De meer achterwaarts gelegen Nederlandse eenheden in de hoofdweerstandslinie brengen de Duitse aanval tot staan en houden voorlopig de hoofdweerstandstrook in handen.

Dezelfde middag wordt even verderop bij Rhenen de Grebbelinie is doorbroken. De overige Nederlandse troepen in de Grebbelinie en de Betuwestelling lopen nu het risico te worden omtrokken en ingesloten. De commandant van het Veldleger, luitenant-generaal Godfried baron van Voorst tot Voorst, geeft daarom zijn eenheden in de avond van 13 mei opdracht zich terug te trekken achter de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Zelf verplaatst hij zijn hoofdkwartier van Zeist naar Gouda. De Nieuwe Hollandse Waterlinie is overigens een stuk minder solide dan de naam doet vermoeden. De inundaties zijn nog nauwelijks gesteld. Bovendien heeft het oostfront van de Vesting Holland amper stellingen, kazematten en mitrailleursnesten en is de linie tot dan toe vrijwel onbemand.

De aangeslagen troepen van de Grebbeberg trekken zich voor een deel in wanorde terug met achterlating van wapens en uitrusting. Elders verloopt dit terugvallen veel meer geordend. Wel gaat een belangrijk deel van de munitievoorraad en foerage verloren. De duisternis biedt de terugtrekkende eenheden dekking en doordat het de volgende ochtend mistig is kan de Luftwaffe niet toeslaan. Het is een geweldige inspanning maar de meer dan 50.000 militairen weten de Nieuwe Hollandse Waterlinie te bereiken. De Duitse troepen trekken er over een breed front achteraan. Tot nieuwe grote confrontaties komt het echter niet meer: na het bombardement op Rotterdam besluit opperbevelhebber Winkelman op 14 mei in de loop van de middag tot capitulatie.

⚡ Een ontplofte mijn heeft een grote krater achtergelaten op het Oosteinde bij Scherpenzeel, in de voorpostenstrook van de Grebbelinie. De vrachtwagen met Duitse militairen – vermoedelijk pioniers, gezien het brugdeel op de aanhanger – kan er nog net omheen. Een militair op een buitgemaakte fiets kijkt toe. ➤ Branden en verwoestingen in Scherpenzeel. Het dorp komt vanaf de derde oorlogsdag in de frontlijn te liggen en krijgt meermaals te maken met artilleriebeschietingen. Eerst van Duitse zijde en nadat het in vijandelijke handen is gevallen neemt de Nederlandse artillerie het geteisterde dorp onder vuur. De bevolking is al eerder geëvacueerd. ➤ Delen van de Duitse 227. Infanterie-Division marcheren door het centrum van Scherpenzeel in de richting van Woudenberg, vermoedelijk in de namiddag van 14 mei. De strijd is dan inmiddels gestreden. De Nederlandse troepen in de Grebbelinie hebben zich teruggetrokken richting de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Toch is de Duitse opmars niet zonder gevaar. Op de weg Scherpenzeel-Woudenberg vallen onder infanteristen en pioniers slachtoffers door in het wegdek verstopte mijnen. ➤ Duitse militairen brengen een Maxim MG 08 in gereedheid. De mitrailleur stamt uit de Eerste Wereldoorlog. Tijdens de Tweede Wereldoorlog doet het wapen nog steeds dienst bij de Duitse infanterie, vooral bij tweedelinseenheden. Ook het Nederlandse leger heeft dit type machinegeweer in gebruik, onder de naam M25. Tijdens de meidagen presteert dit machinegeweer zeer matig.

↗ 'Tja, hoe gaan we dit aanpakken?' Terwijl op de achtergrond drie Krupp L3H163-radiowagens geparkeerd staan die zonder problemen over de provisorische brug bij Zwartemeer zijn gekomen, is het met het overduwen van een aanhangwagen – Stahlfeldwagen (Hf.7) – misgegaan. De trailer is deels in het water beland. Enkele tientallen Duitse militairen kijken wat beteuterd toe. Ook de nodige Zwartemeerders zijn op het tumult afgekomen. ➤ In de middag van 10 mei bereiken militairen van het 22e Reiter-Regiment de stad Meppel. Veel gevochten wordt er niet. Alleen bij het buurtschap Oosterboer vinden wat schermutselingen plaats. Daarbij sneuvelt sergeant Andries Swart van 2-II-33 RI. Nog dezelfde dag wordt de opmars voortgezet in de richting van Lemmer. ➔ De spoorbrug over de Smildevaart in het baanvak Steenwijk-Meppel ligt in de F-lijn en wordt door Nederlandse militairen vernield. ⬇ Zwartemeer, 10 mei 1940. Een Krupp L3H163-radiowagen wordt met vereende krachten over een provisorische brug ter hoogte van café Kamerling over het Van Echtenskanaal geduwd. In de eerste oorlogsuren worden de bruggen over deze waterweg door Nederlandse militairen vernield. De hoop is dat de Duitse opmars daarmee wordt vertraagd.

↑ Een Heinkel He 111, mogelijk van het Kampfgeschwader 54, vliegt op lage hoogte over een kanaal in Noord-Nederland. De Luftwaffe speelt een belangrijke rol bij de ondersteuning van de grondtroepen tijdens de mei-oorlog. ← Duitse geniesoldaten bouwen in recordtempo provisorische bruggen over kanalen en rivieren. De Wehrmacht beschikt hiervoor over verschillende typen noodbruggen. Welke oeververbinding wordt aangelegd is afhankelijk van de breedte van de watergang en de gewenste draaglast. Op de foto is zojuist ergens in Noord-Nederland een pontonbrug 'Gerät-A' gereedgekomen. Deze kan een last van 7 ton dragen en 75 meter overspannen. Over de brug rijdt een 10,5cm leichte Feldhaubitze 16/22 getrokken door een zestal paarden. → Duitse militairen slepen in een van de noordelijke provincies met de hand een 10,5cm leichte Feldhaubitze 16/22 over een geïmproviseerde pontonbrug gedragen door rubberboten. ➤ Met hun tweewielers steken Duitse militairen op 10 mei 1940 in het noorden van het land een brede sloot over. Hoewel op de foto staat geschreven dat hij is gemaakt in het plaatsje Vries in Noord-Drenthe, bestaat er ook een vergelijkbaar exemplaar in een fotoalbum waarbij staat dat de opname bij Achlum in Friesland is 'geschoten'.

HOOFDSTUK 7

DE SLAG OM DE RESIDENTIE

EEN BLOEDIG BEGIN

Om Nederland tot een snelle overgave te dwingen is een snelle inbraak in de Vesting Holland nodig en moet binnen de kortst mogelijke tijd het regeringscentrum van Den Haag worden bezet. Parachutisten – Fallschirmjäger – en luchtlandingstroepen spelen daarbij een belangrijke rol. Generalleutnant Hans Graf von Sponeck is met zijn 22. (Luftlande-) Infanterie-Division verantwoordelijk voor de inname van het regeringscentrum. De eerste fase van het plan bestaat uit de verovering van de drie vliegvelden rond Den Haag – Ypenburg, Valkenburg en Ockenburg – door parachutisten. Daarna worden de luchtlandingstroepen ingevlogen. Wanneer voldoende Duitse militairen aan de grond staan, moet Den Haag van drie kanten worden aangevallen om koningin Wilhelmina, het kabinet en de legerleiding gevangen te nemen. Verrassing en snelheid van handelen spelen een vitale rol. Het is een inventief, maar ook risicovol plan. Dat laatste zal spoedig blijken.

De grootscheepse luchtlandingsoperatie rond de Hofstad begint, net als op talloze andere plaatsen in het land, in de vroege morgen van 10 mei met inleidende bombardementen. Rond 4.00 uur in de ochtend zijn de vliegvelden van Ypenburg en Valkenburg en twee Haagse kazernes het doelwit: de Nieuwe Alexanderkazerne en Kamp Waalsdorp. Vooral de kazerne wordt zwaar getroffen. Er vallen 66 dodelijke slachtoffers, van wie het merendeel in de slaap wordt verrast. In Kamp Waalsdorp krijgt een barak een voltreffer waarbij zeker 24 slachtoffers vallen. Kort nadat de bommenwerpers uit het zicht zijn verdwenen, naderen driemotorige Junkers Ju 52-transportvliegtuigen. Uit de eerste toestellen springen tientallen parachutisten van de 7. Flieger-Division die voor de gelegenheid zijn uitgeleend aan de 22. (Luftlande-) Infanterie-Division. Zij moeten Ypenburg, Valkenburg en Ockenburg bezetten zodat de volgende formaties transportvliegtuigen er ongehinderd kunnen landen om luchtlandingstroepen ‘af te leveren’. Snelheid, het is al gememoreerd, is van groot belang. Het is daarom de bedoeling dat de Duitse militairen vrijwel meteen na de landing de belangrijkste toegangswegen en kruispunten bij onder meer Loosduinen, het Haagsche Schouw en Katwijk bezetten en zoveel mogelijk burgervoertuigen vorderen. Voor de laatste opdracht beschikken zij over lijsten van Haagse garagebedrijven.

Rijksweg 13 is vooraf aangemerkt als Ausweichstelle Autobahn Delft. Zeker twintig Junkers Ju 52-transportvliegtuigen strijken hier op 10 mei 1940 ook daadwerkelijk neer. Sommige toestellen belanden daarbij in de bosschages naast de weg. Dit toestel is daarna bezocht door souvenirjagers, want het paneel met het embleem van de eenheid is inmiddels vakkundig verwijderd. Uiteindelijk weten in de avond van de eerste oorlogsdag weer zes transportvliegtuigen op te stijgen en terug te keren naar Duitsland.

COLOFON

Uitgave

WBOOKS, Zwolle
info@wbooks.com
www.wbooks.com
in samenwerking met
Nederlands Instituut voor Militaire Historie
www.nimh.nl

Redactie

Erwin van Loo

Auteurs

Anne Beckers *hoofdstukken 4 en 10*
Nicolette Faber-Wittenberg *hoofdstukken 6 en 7*
Rogier Koedijk *hoofdstukken 3 en 5*
Erwin van Loo *hoofdstukken 2 en 9*
Sven Maaskant *hoofdstukken 1 en 8*
Erwin Rossmesl *hoofdstuk 11*

Beeldresearch en -selectie

Casper van Bruggen, m.m.v. Stephan Deiters

Cartografie

Erik van Oosten, m.m.v. Leo van Midden

Bureauredactie

Maarten Katsman

Vormgeving

DeLeeuwOntwerper(s), Den Haag

ISBN

9789462586956

NUR

680, 689

© 2025 WBOOKS Zwolle/ NIHM Den Haag

Alle rechten voorbehouden. Niets van deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze ook, zonder de voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. De meningen en opvattingen die in deze publicatie worden uitgesproken, zijn en blijven voor de verantwoordelijkheid van de desbetreffende auteur. Zij geven niet noodzakelijkerwijs de mening weer van de minister van Defensie.

No part of this book may be reproduced in any form by print, photoprint, microfilm or any other means, without written permission from the publisher. The views expressed in this publication are those of the authors and do not necessarily reflect the views of the Minister of Defence.

Het Nederlands Instituut voor Militaire Historie heeft uitsluitend fotomateriaal uit de eigen collectie gebruikt. Mochten personen of instanties desondanks van mening zijn dat fotorechten niet zijn gehonoreerd, dan kunnen zij zich wenden tot het instituut.

Omslag

Voor: Duitse Luftlandetruppen in een Junkers Ju 52 op weg naar Nederland, mei 1940.

Achter: De strijd voorbij. Nederlandse militairen geven zich over aan hun Duitse tegenstanders.

Schutblad

Voor: Parade van de landmacht op 29 augustus 1936 op de boulevard van Scheveningen.

Achter: Duitse militairen kijken kort na de capitulatie vanuit hun voertuigen uit over de Noordzee, bij het Palace Hotel aan de Scheveningse boulevard.